

Samenwerken met sleutelfiguren bij het tegengaan van radicalisering

EEN ONDERZOEK IN DE REGIO GELDERLAND-ZUID

Rozetta Meijer

Jolijn Broekhuizen

Samenwerken met sleutelfiguren bij het tegengaan van radicalisering

EEN ONDERZOEK IN DE REGIO GELDERLAND-ZUID

Rozetta Meijer
Jolijn Broekhuizen

Utrecht, november 2017

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Mogelijke rollen van een sleutelfiguur	4
3	Overkoepelend beeld drie gemeenten	5
	Literatuurlijst	7

1 Inleiding

De laatste jaren neemt het aantal terroristische aanslagen in Europa toe. Geradicaliseerde jongeren die terugkeren of die nog maar moeilijk uit kunnen reizen vanwege het afkalvende kalifaat worden opgeroepen binnen Europa aanslagen te plegen. Radicalisering is een complex probleem: er zijn vele mogelijke oorzaken en daarmee is de benodigde aanpak ook multidimensionaal. Dit vraagt om een betrokkenheid en samenwerking die verder gaat dan alleen de landelijke en lokale overheid. Bij het tegengaan van de voedingsbodem van radicalisering, het signaleren van radicalisering en het behouden van sociale stabiliteit werken gemeenten dan ook vaak samen met zogenaamde informele sleutelfiguren. Dit zijn vaak personen met een migratieachtergrond die binnen lokale gemeenschappen een goede informatiepositie dan wel aanzien hebben.

In de regio Gelderland-Zuid zijn een aantal signalen binnengekomen van zorgen omtrent radicalisering. Gemiddeld worden er tien individuen gemonitord vanwege een reële kans op radicalisering (Gemeente Nijmegen, 2016). Hoewel dit een beperkt aantal is, en er geen directe aanleiding is voor grote zorgen, willen de gemeenten uit de regio alert blijven op signalen van radicalisering in de toekomst. Door permanent en vroegtijdig signalen op te vangen kan men, indien nodig, tijdig ingrijpen en daarmee incidenten en escalatie voorkomen.

Onderzoek

Voor zover bekend, zijn er vanuit de genoemde sleutelfiguren geen signalen gekomen in de afgelopen periode. Het is echter de vraag of alle relevante sleutelfiguren in (goed) contact staan met de gemeenten en of de sleutelfiguren bereid zijn eventuele signalen te melden. Ook is interessant of zij nog op andere wijzen een rol kunnen spelen bij het tegengaan van radicalisering. De gemeente Nijmegen heeft het Verwey-Jonker Instituut begin 2017 gevraagd hiertoe een onderzoek uit te voeren. Het doel is een analyse van de huidige samenwerking en signaleren van kansen voor (meer) samenwerking tussen

drie gemeenten in de regio Gelderland-Zuid met sleutelfiguren in het voorkomen en tegengaan van radicalisering.

De volgende vragen staan in dit onderzoek centraal:

1. Hoe wordt op dit moment met sleutelfiguren in Gelderland-Zuid samengewerkt bij het tegengaan van radicalisering?
2. Wat kunnen de gemeenten in Gelderland-Zuid hierin van elkaar leren?

Drie gemeenten in Gelderland-Zuid zijn onderzocht: Nijmegen, Culemborg en Zaltbommel. Per gemeente vonden interviews plaats met twee gemeenteambtenaren die contact onderhouden met sleutelfiguren en vier interviews met sleutelfiguren. Verder zijn per gemeente acht tot twaalf professionals bevestigd in een focusgroep en is een documentanalyse van beleidsstukken uitgevoerd. Alle geïnterviewden zijn door de gemeenten aangedragen. De interviews en focusgroepen zijn semigestructureerd gehouden aan de hand van een vooraf opgestelde topiclijst. Aanvullend is gesproken met een medewerker van de Expertise-unit Sociale Stabiliteit (ESS) van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

In hoofdstuk twee van deze notitie gaan we in op de verschillende rollen die sleutelfiguren kunnen spelen. Vervolgens geven we een overkoepelend beeld van de bevindingen (hoofdstuk drie). We gaan in deze notitie niet in op de resultaten per gemeente. Deze zijn verwerkt in een afzonderlijke rapportage voor de onderzochte gemeenten en vertrouwelijk van aard.

2 Mogelijke rollen van een sleutelfiguur

In steeds meer gemeenten maakt men bij het tegengaan van radicalisering gebruik van informele sleutelfiguren: mensen met gezag en/of een goede informatiepositie in lokale gemeenschappen, die samenwerken en informatie delen met de lokale overheid. Uit gesprekken met beleidsmedewerkers en beleidsdocumenten van meerdere gemeenten blijkt dat sleutelfiguren verschillende rollen kunnen spelen bij het tegengaan van radicalisering en het behoud van sociale stabiliteit.

Een eerste voorbeeld is dat sleutelfiguren kunnen helpen om de omstandigheden die maken dat jongeren vatbaarder zijn voor radicalisering te verminderen (het tegengaan van de zogenaamde voedingsbodem voor radicalisering¹). Gemeenten vragen sleutelfiguren bijvoorbeeld activiteiten of bijeenkomsten met jongeren of ouders te organiseren. Door het vertrouwen in de sleutelfiguren voelen de jongeren of hun ouders een lagere drempel om aan deze activiteiten deel te nemen. Daarnaast zijn sleutelfiguren door hun gezagspositie doorgaans in staat meer te bereiken tijdens dit soort bijeenkomsten. Een voorbeeld van een dergelijk project is Vechten voor Vrede van SPIOR². Hierin gaan sleutelfiguren het gesprek aan met jongeren en (hun) ouders over radicalisering om zo de lokale gemeenschappen meer weerbaar te maken tegen extremistische invloeden (Booijink & Broekhuizen, 2017a).

Een tweede voorbeeld is dat sleutelfiguren assistentie kunnen geven in het geval van (inter)nationale of lokale incidenten. Sommige gemeenten vragen sleutelfiguren na een

incident de wijk in te gaan om het gesprek met 'de gemeenschap' aan te gaan of een bemiddelende rol te spelen. Een voorbeeld is het project Bondgenoten. Daarin komen politie en gemeente op wijkniveau structureel (ook in vreedstijd) samen met een aantal sleutelfiguren. Het doel is gezamenlijk onrust te voorkomen en tegen te gaan. Daartoe worden concrete afspraken gemaakt en als resultaat staan politie, gemeente en sleutelfiguren in tijden van onrust naast elkaar (Booijink & Broekhuizen, 2017b).

Een derde voorbeeld is dat sleutelfiguren signalen van (mogelijke) radicalisering bij de gemeente melden. Een sleutelfiguur bevindt zich doorgaans in de haarvaten van de wijk en is daardoor, soms beter dan gemeentelijke ambtenaren of eerstelijnsprofessionals, in staat radicalisering te signaleren. Vanwege de gezaghebbende positie van sleutelfiguren is het ook mogelijk dat mensen met zorgen bij een sleutelfiguur aankloppen. Als een sleutelfiguur een goede relatie heeft met de gemeente (bijvoorbeeld in het kader van de activiteiten uit de eerste twee voorbeelden) en zijn/haar veiligheid en privacy voldoende zijn gewaarborgd, zal hij of zij sneller een signaal van radicalisering doorgeven.

Sommige gemeenten benoemen personen tot sleutelfiguur en vragen hen deel te nemen aan een sleutelfigurennetwerk (bijvoorbeeld in Amsterdam). Andere gemeenten wijzen sleutelfiguren niet formeel aan, maar spreken alleen intern (binnen de gemeente) van contacten met sleutelfiguren. Deze contacten zijn vaak informeler en minder structureel van aard dan bij gemeenten met een sleutelfigurennetwerk. Deze contacten gaan (initieel) vaak (ook) over andere thema's.

In het contact met sleutelfiguren zijn verschillende elementen van belang. Bijvoorbeeld dat er sprake is van een wederkerige relatie, van vertrouwen en dat de privacy en veiligheid van de sleutelfiguur worden gewaarborgd. Ook is het belangrijk te erkennen dat een sleutelfiguur het risico loopt als informant van de gemeente te worden gezien wanneer de contacten uitsluitend gericht (lijken te) zijn op het signaleren van radicalisering.

1 Uit onderzoek blijkt dat sociale, religieuze en politieke factoren voor een zogenaamde voedingsbodem voor radicalisering in jihadistische hoek kunnen zorgen. Jongeren kunnen vatbaar worden voor radicalisering als ze zich niet thuis voelen in de Nederlandse maatschappij en weinig toekomstperspectief hebben. Jongeren hebben behoefte aan een positieve sociale identiteit en willen ergens bij horen. Ten tweede kunnen religieuze factoren een rol spelen. Jongeren kunnen vatbaar voor radicalisering worden als ze een sterke behoefte aan zingeving en kennis over de islam hebben. Als ze het lastig vinden om bij de moskee of hun ouders kennis op te doen, kunnen ze op andere plekken naar informatie gaan zoeken, zoals op internet. Dit kan een risico vormen gezien daar soms een radicaal aanbod wordt aangeboden. Ten derde kunnen politieke factoren een rol spelen. Sommige jongeren ervaren een achterstelling van de moslimgemeenschap in de breedte en hebben een sterke behoefte aan rechtvaardigheid (Broekhuizen, 2017).

2 SPIOR staat voor Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond en is een koepelorganisatie van zeventig moskeeen en islamitische organisaties in de regio Rotterdam-Rijnmond.

3 Overkoepelend beeld drie gemeenten

In de gemeenten Nijmegen, Culemborg en Zaltbommel is onderzocht welke rollen sleutelfiguren spelen bij het tegengaan van radicalisering, hoe zij daarin samenwerken met de gemeente en waar kansen liggen voor meer samenwerking. In dit hoofdstuk geven we een overkoepelend beeld van de naar voren gekomen (verbeter)punten, daaruit gedestilleerde aanbevelingen en wat gemeenten van elkaar kunnen leren.

Uit het onderzoek blijkt dat alle drie de gemeenten al in meer of mindere mate contact hebben en samenwerken met sleutelfiguren. Binnen deze gemeenten zijn er sleutelfiguren die zich met enthousiasme inzetten voor de verbinding tussen gemeente en lokale gemeenschappen en die (willen) bijdragen aan een betere samenleving. Zo worden in Nijmegen en Zaltbommel samen met sleutelfiguren bijeenkomsten georganiseerd voor ouders om hen te informeren over radicalisering. Dit heeft bijgedragen aan het bespreekbaar maken van radicalisering, met name binnen de Marokkaanse gemeenschap. In Culemborg hebben sleutelfiguren en professionals gezamenlijk een training over radicalisering gevolgd. En alle drie de gemeenten zoeken na lokale en (inter)nationale incidenten contact met sleutelfiguren om te bespreken hoe hier binnen de gemeenschappen op wordt gereageerd.

Sleutelfiguren zijn over het algemeen positief over het contact met de gemeente. Vooral de laagdrempeligheid, het persoonlijke contact en het zich gehoord voelen door de gemeente worden benoemd. Hoewel er al goede eerste stappen in de samenwerking met sleutelfiguren zijn gezet, komen er ook enkele verbeterpunten naar voren. We bespreken hier zeven aanbevelingen op basis van de verbeterpunten die bij alle drie de gemeenten naar voren zijn gekomen.

1. Inzetten op diversiteit sleutelfigurennetwerk

Het is van belang in te zetten op meer diversiteit en effectiviteit in de netwerken van de gemeente. Er is binnen de drie gemeenten vooral goed contact met mannen uit Marok-

kaanse gemeenschappen, die meestal een actieve rol vervullen binnen een moskee of zelforganisatie. Met vrouwen, jongeren en personen uit de Turkse of andere gemeenschappen is er beduidend minder samenwerking. Datzelfde geldt voor personen die een minder publieke rol vervullen. Het is raadzaam om ook contacten op te bouwen met personen die meer in de schaduw een actieve rol binnen gemeenschappen vervullen. Het is dan wel van belang te onderzoeken wat de positie van de sleutelfiguur binnen een gemeenschap is. Is het inderdaad een persoon die goed weet wat er in de gemeenschap leeft en die invloed kan uitoefenen? Het aanbrengen van meer diversiteit in het netwerk vraagt om een actieve aanpak van gemeenten. Probeer via huidige contactpersonen - zowel informele sleutelfiguren als eerstelijnsprofessionals - in contact te komen met nieuwe sleutelfiguren. Vergroot de zichtbaarheid en het bereik van de gemeente door actief contact te zoeken. Bijvoorbeeld door voorlichting aan te bieden over onderwerpen die spelen binnen de gemeenschappen, zoals zorg, onderwijs en werkgelegenheid. Maar ook door activiteiten van de gemeenschappen te bezoeken of zelfs te faciliteren.

2. Draagvlak en efficiënt netwerken

Het uitbouwen en onderhouden van contact met gemeenschappen vraagt om een tijdsinvestering en om een lange adem. Hier is vanuit de gemeenten draagvlak voor nodig: medewerkers moeten de tijd krijgen om aan relaties te werken en vertrouwen te genereren. Vanwege de schaars beschikbare tijd is het raadzaam efficiënt te netwerken. Laat één of hooguit twee personen vanuit de gemeente intensief contact onderhouden met een sleutelfiguur en als eerste aanspreekpunt fungeren. Positief effect daarvan is ook dat sleutelfiguren niet steeds een ander 'gezicht' van de gemeente zien. Tegelijkertijd is het van belang dat het contact gemakkelijk overgenomen kan worden door een collega. De ambtenaar kan daaraan tegemoetkomen door (in grote lijnen) te documenteren hoe het contact verloopt en welke afspraken er tussen de gemeente en de sleutelfiguur gemaakt zijn. Bovendien dient de overdracht van het contact naar een collega tijdig te worden ingezet.

3. Structureel contact

Investeer in 'vredesstijd'. Zorg ervoor dat er structureel contact is tussen gemeente, andere professionals en sleutelfiguren. Zoek niet pas contact wanneer er een incident of probleem is. Het heeft immers tijd nodig om een vertrouwensrelatie op te bouwen. Structureel contact werkt ook drempelverlagend voor het verstrekken van relevante informatie vanuit gemeenschappen; het zorgt voor voelsprietten in de samenleving. Een mogelijk startpunt van een dergelijk contact is het gezamenlijk volgen van een training. In Culemborg hebben professionals samen met enkele sleutelfiguren bijvoorbeeld een training gevolgd over radicalisering. Dit netwerk zou daarna periodiek contact kunnen hebben.

4. Brede insteek, vertrouwen en wederkerigheid

Het is niet raadzaam de (eerste) contacten met sleutelfiguren direct op het onderwerp radicalisering te richten. Dit betreft een vrij gevoelig thema; het is van belang eerst een vertrouwensband te creëren. Wees echter wel transparant over het doel van het contact. Bespreek in eerste instantie alle mogelijke onderwerpen en sluit hierbij zoveel mogelijk aan bij wat er binnen de gemeenschappen leeft: waar willen zij met de gemeente over in gesprek? Geef bijvoorbeeld in een buurthuis of in een moskee voorlichting over zorg, zoals de transities in het sociaal domein. Ga na of er andere thema's zijn waar de sleutelfiguren over zouden willen spreken.

Wanneer de relatie voldoende sterk is opgebouwd en er onderling voldoende vertrouwen is, kan worden ingegaan op het onderwerp radicalisering. Er kan besproken worden in hoeverre dit wel of niet speelt in de desbetreffende gemeente en hoe men mogelijk kan samenwerken in het tegengaan van radicalisering. Vanwege de scheiding van kerk en staat is het financieel ondersteunen van gemeenschappen soms lastig. Wees creatief in andere vormen van ondersteuning en spreek regelmatig waardering uit, zodat de relatie wederkerig blijft.

5. Transparantie en duidelijkheid in het contact

Binnen de samenwerking tussen sleutelfiguren en gemeente moet bij beide partijen duidelijkheid zijn over verwachtingen, verantwoordelijkheden en de privacywetgeving.

Het is belangrijk helder te communiceren over de (on)mogelijkheden en de termijnen van aanvragen die sleutelfiguren bij de gemeente neerleggen en over toezeggingen die de gemeente doet. Het moet ook duidelijk zijn wat wel en niet behoort tot ieders rol en taak.

6. Helderheid over meldingen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat sleutelfiguren weinig bereid zijn om signalen van (mogelijk) radicaliserende individuen te melden. Ze zijn ofwel onbekend met de meldingsmogelijkheden of het is hen onduidelijk hoe de gemeente met meldingen uit het informele netwerk omgaat. Ook blijkt dat sommige sleutelfiguren graag meer betrokken willen zijn bij het duiden en opvolgen van de signalen. Het is daarom raadzaam duidelijker te zijn over waar meldingen gemaakt kunnen worden en met name ook wat er vervolgens met deze meldingen gebeurt. Zorg hiernaast voor een protocol voor ambtenaren over het omgaan met meldingen uit het informele netwerk.

7. Kansen voor meer intensieve samenwerking in tegengaan voedingsbodem

Verschillende sleutelfiguren zijn bereid om, meer dan nu al het geval is, met de gemeente samen te werken aan het verkleinen van de vatbaarheid van jongeren voor radicalisering. Sleutelfiguren zijn onder andere bereid een brugfunctie te vervullen naar moeilijk bereikbare groepen. Ze willen een bijdrage leveren aan het bespreekbaar maken van radicalisering en polarisatie en aan het weerbaarder maken van jongeren. Als voorbeelden zijn benoemd het ondersteunen van ouders bij de opvoeding en het op laagdrempelige wijze in gesprek gaan met jongeren over het geloof. Verken als gemeente samen met sleutelfiguren welke rol zij hierin kunnen spelen. Wat kunnen zij concreet doen, hoe kan de gemeente met hen samenwerken en waarin kan de gemeente hun faciliteren?

Literatuurlijst

Booijink, M. & Broekhuizen, J. (2017a, 24 januari). *Vechten voor Vrede: ruim baan voor Rotterdamse sleutelfiguren*. Geraadpleegd op 10 augustus 2017, van <https://www.kis.nl/artikel/vechten-voor-vrede-ruim-baan-voor-rotterdamse-sleutelfiguren>.

Booijink, M. & Broekhuizen, J. (2017b, 21 februari). *Bondgenoten: een relatie opbouwen tijdens het eten*. Geraadpleegd op 10 augustus 2017, van <https://www.kis.nl/artikel/bondgenoten-een-relatie-opbouwen-tijdens-het-eten>.

Broekhuizen, J. (2017). *Zicht op radicalisering. Over de ontwikkeling van een onderzoeksinstrument*. Utrecht: Kennisplatform Integratie & Samenleving. Geraadpleegd op 28 augustus 2017, van <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/zicht-op-radicalisering.pdf>.

Gemeente Nijmegen (2016). *Aanpak radicalisering. Projectplan voor de inzet van de versterkingsgelden*. Nijmegen: Gemeente Nijmegen, Programma Veiligheid, Programma Welzijn, Programma Zorg & Welzijn.

Colofon

Opdrachtgever
Auteurs

Omslag
Uitgave

Gemeente Nijmegen
R.T. Meijer, MSc.
Drs. J. Broekhuizen
Ontwerppartners, Breda
Verwey-Jonker Instituut
Kromme Nieuwegracht 6
3512 HG Utrecht
T (030) 230 07 99
E secr@verwey-jonker.nl
I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-90-5830-848-1

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2017.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Het Verwey-Jonker Instituut deed binnen drie gemeenten in de regio Gelderland-Zuid onderzoek naar de samenwerking met sleutelfiguren bij het tegengaan van radicalisering. Dit zijn personen met gezag en/of een goede informatiepositie binnen lokale gemeenschappen. De onderzochte gemeenten werken al in meer of mindere mate samen met deze personen. Maar hoe verloopt die samenwerking en waar liggen nog kansen voor een intensivering van de samenwerking?

Uit interviews met sleutelfiguren, gemeenteambtenaren en andere professionals blijkt dat in de drie gemeenten een aantal sleutelfiguren zich met enthousiasme inzetten voor het verbinden van de gemeente met lokale gemeenschappen. Deze sleutelfiguren willen bijdragen aan een betere samenleving. De meeste van hen zijn dan ook blij met het laagdrempelige en persoonlijke contact dat ze hebben met de gemeente. Tegelijkertijd blijkt dat er nog kansen liggen voor meer samenwerking bij het tegengaan van radicalisering.

Deze rapportage geeft inzicht in hoe de huidige samenwerking met sleutelfiguren verloopt, wat succesfactoren zijn en waar nog kansen liggen voor een intensivering van de samenwerking. Tot slot biedt het rapport een aantal aanbevelingen op basis van de verbeterpunten die in alle drie de gemeenten naar voren zijn gebracht.